Simona CONSTANTINOVICI
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

Paradoxul semantic în discursul cioranian

Abstract: (*The Semantic Paradox in the Cioranian Speech*) We try to show, in this paper, that when it comes to a writer like Emil Cioran, the insertion, in a philosophic, essayistic or aphoristic discourse, of terms with different stylistic functionality, becomes clear proof of the mastery of the potentials and nuances of the Romanian language. By association with the determinant *endearing*, the terms *fury* and *hysteria*, for example, leave the area of the usual language, installing themselves in a semantic of the paradox, cultivated by the philosopher on wide areas. Cioran often associates the word "hysteria" with determinants from other semantic spheres, makes it more domestic, more gentle, in other words, fades the initial terminological mark, removes it, at first reading, from the scientific, medical style. *Endearing*, *laic*, *messianic*, *metaphysical* are just a few of these paradoxical determinants, catalysts of intense experiences, but also a semantic source of perplexity, of absurdity, of sarcasm. There is a predilection in Cioran's youth discourse for the use of terms that come from different semantic spheres, which are used in association or in syntagmatic partnership. The proximity of them, within the collocations they structure, leads to obtaining unusual, oxymoronic predications. Thus, it is produced a relativization of the semantic homogeneity of the two terms and, in a paradoxical way, a fusion of them, in the discursive actuality, by the recovery of the etymological meaning. The association with antonymous or contrastive terms, forces a semantic reorientation of the entire cioranian speech.

Keywords: *Cioran, paradox, semantics, oxymoron, etymon*

Rezumat: Încercăm să arătăm, în această lucrare, cum, la un autor de talia lui Emil Cioran, inserarea, în discursul filosofic, eseistic sau aforistic, a unor termeni cu funcționalitate stilistică diferită, devine dovada clară a stăpânirii potențelor și nuanțelor limbii române. Prin asociere cu determinantul *duioasă*, termenii *furie* și *isterie*, spre exemplu, părăsesc zona limbajului uzual, instalându-se într-o semantică a paradoxului, cultivată de filosof pe arii largi. Cioran însoțește, adesea, cuvântul *isterie* cu determinanți din alte sfere semantice, îl face mai domestic, mai blând, altfel spus, îi estompează amprentarea terminologică inițială, îl îndepărtează, la o primă citire, de stilul științific, medical. *Duioasă, laică*, *mesianică*, *metafizică* sunt doar câțiva dintre aceștii determinanți paradoxali, catalizatori ai unor trăiri intense, dar și sursă semantică de perplexitate, de absurditate, de sarcasm. Există, în discursul cioranian de tinerețe, o predilecție pentru utilizarea, în asociere sau în parteneriat sintagmatic, a unor termeni care vin din sfere semantice diferite. Apropierea dintre aceștia, în cadrul sintagmelor pe care le structurează, conduce la obținerea unor predicații inedite, oximoronice. Se produce, astfel, o relativizare a omogenității semantice a celor doi termeni și, în chip paradoxal, o fuziune a lor, în actualitatea discursivă, prin recuperarea, în subsidiar, a sensului etimologic. Asocierea cu termeni antonimici sau contrastivi, obligă la o repliere semantică a întregului discurs cioranian.

Cuvinte-cheie: *Cioran*, *paradox*, *semantică*, *oximoron*, *etimon*

BDD-A31432 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:26 UTC)

Cioran și cuvintele limbii române

Când am început să coordonez un dicționar al termenilor cioranieni, nu mi-am imaginat că voi intra pe un teritoriu lingvistic puțin explorat, de-a dreptul impresionant. Mă refer, în primul rând, la acea diversitate lexicală cultivată de autor, prin care limba română își permite să se dezvolte și la nivelul creativității, în textele scrise în română, înaintea exilului parizian. Asocierile inedite de cuvinte sunt mărturia modului în care gândește Cioran, înțelegând să abandoneze zonele mult uzitate ale limbii și să creeze, prin acest gest inspirat, alte spații semantice, de respirație proprie. Considerăm că discursul filosofic și eseistic cioranian merită o analiză și din acest punct de vedere, al inventării și cultivării unui stil care avea să se manifeste, mai apoi, sub hlamida limbii franceze, în toată splendoarea lui.

Gândirea cioraniană este una a paradoxului. Forarea în câmpul semantic propriu filosofiei se produce sub patronajul acestei figuri a limbajului, pe cât de „incomode", pe atât de fertile. Renunțarea la paradox ar coincide cu dezmembrarea întregului sistem de gândire cioranian. Paradoxul sudează părțile componente ale acestui sistem discursiv, îl întreține și stimulează. Nu de puține ori, lexicul cioranian, prin *ars combinatoria*, frapează și declanșează, la cititor, mecanismul unei reflecții suplimentare.

I. Despre principiul contradicției în limbă

„Le principe fondamental de la logique, la norme qui régit aussi bien la langue que la métalangue, est le principe de contradiction" (Todorov *et al*. 1979, 87). De la această idee am pornit atunci când mi-am propus să confecționez o lucrare care să aibă în centrul ei o figură particulară a retoricii și a semanticii (cioraniene), *paradoxul*.

Figurile semantice ale retoricii, în accepțiunea lui Jean Cohen, reprezintă violări ale unui principiu care guvernează deopotrivă limbajul și metalimbajul. Acesta poate fi al contradicției, dar nu este singurul. Figurile diferă între ele mai ales prin gradul în care reușesc să transgreseze acest principiu unanim recunoscut (Todorov *et al*. 1979, 88).

Mai multe noțiuni definesc contradicția la nivelul discursului literar: antiteza, oximoronul și paradoxul. Prin extensie, putem vorbi despre (co)existența acestor fenomene și la nivelul discursului filosofic cioranian, despre care, în studiile recente, se spune, tot mai răspicat, că e înzestrat cu note clare de poeticitate. Dintre toate, paradoxul este cel mai puternic stimulent stilistic, pentru că propune o viziune de ansamblu a textului parcurs și interpretat, indiferent de coloratura acestuia. Celelalte acționează pe straturi mai înguste, restrictive, la nivel sintagmatic sau frastic, cel mai adesea. De regulă, contrastul e atât de evident, atât de fățiș reprezentat în discurs, încât oximoronul și antiteza apar ca cel mai ușor de identificat figuri. Paradoxul, însă, e o figură mult mai subtilă, insinuantă, cu capacitate de a acapara toată suprafața discursivă în care se produce. Prin această caracteristică, funcționând ca figură dominantă,

BDD-A31432 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:26 UTC)

pregnantă, ajunge să definească, în cele din urmă, structurile de adâncime ale unui text filosofic sau literar. Discursul respectiv devine loc de manifestare a paradoxului. Devine discurs paradoxal.

Dicționarele de uz curent definesc oximoronul ca pe o figură de stil care exprimă, sub forma asocierii paradoxale a doi termeni incongruenți și aparent incompatibili, o ironie subtilă sau un adevăr usturător. Împrumut din limba franceză (< fr. *oxymoron*, cf. gr. *oxys* „deștept", *moros* „prost"), acesta e cultivat la nivelul textului poetic, mai cu seamă în romantism și în simbolism, dar nu e ignorat nici de alte perioade ale culturii. Acest caracter „atemporal", propriu acestuia, denotă nevoia scriitorului (sau a locutorului) de a introduce principiul contradicției în discurs, pentru a crea elementul de captare a atenției. În *Dicționarul de neologisme*, din 1986, este definit astfel: „Procedeu stilistic care constă în a uni două cuvinte în aparență contradictorii (de ex. *tăcere elocventă*) pentru a da expresiei un caracter neașteptat." (Marcu, Maneca 1978, 772). Aceeași definiție va fi reluată, fără exemplificare, însă, în ediția a X-a, revăzută, augmentată și actualizată, a aceluiași dicționar, cu un cuvânt introductiv semnat de Gh. Bulgăr (Marcu 2008, 678).

Una dintre definițiile care surprind, într-un mod succint, dar extrem de clar, forța de manifestare sintactică și semantică a oximoronului apare și în *Dicționarul enciclopedic al științelor limbajului*: „Oxymoron: mise en relation syntaxique (coordination, détermination, etc.) de deux antonymes. « Cette *obscure clarté* qui tombe des étoiles »." (Ducrot Todorov 1972, 354). În tangență cu oximoronul este antiteza, figură bine cunoscută a limbajului, instalată, sintactic vorbind, pe suprafețe lingvistice mai generoase. De obicei, contextul în care apare antiteza presupune diferite relații de coordonare ori de subordonare. Nu este exclusă prezența, în limitele antitezei, a unor termeni care probează, *stricto sensu*, antonimia. „*Antonimia* dobândește statutul de *categorie fundamentală*, întrucât există numeroase fenomene general-universale ce se realizează la nivel lingvistic prin noțiuni contrare și contradictorii, prin diverse opoziții logico-lingvistice binare sau contrastante." (Gheltofan 2014, 22).

În exemplul furnizat de dicționarul coordonat de lingvistul francez Oswald Ducrot și de semioticianul Tzvetan Todorov, substantivele *feu* și *glace* devin termeni vădit antonimici, înșurubați într-un discurs de tip antitetic: „Antithèse: rapprochement de deux mots antonymes (c'est-à-dire, comportant un sème opposé). « Quand je suis tout de feu, d'où me vient cette glace ? »." (Ducrot, Todorov 1972, 353).

Un alt termen care lărgește seria figurilor semantice ale retoricii, construite pe principiul contradicției sau al incompatibilității, este *paradoxism*. „Le *Paradoxisme*, qui revient à ce qu'on appelle communément *Alliance des mots*, est un *artifice de langage par lequel des idées et des mots, ordinairement opposés et contradictoires entre eux, se trouvent rapprochés et combinés de manière que, tout en semblant se combattre et s'exclure réciproquement, ils frappent l'intelligence par le plus étonnant accord, et produisent le sens le plus vrai, comme le plus profond et le plus énergique*." (Fontanier 1977, 137).

BDD-A31432 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:26 UTC)

Paradoxism apare ca termen al retoricii, pentru prima dată, în lucrările lui Pierre Fontanier. Trimite, prin structura sa și prin semantism, la figurile congenere de limbaj, atât la oximoron, cât și la paradox. Certifică tendința unui text de a se situa, în sens larg, în stilistica paradoxului. Pentru Fontanier, paradoxismul este, după cum putem deduce și din rândurile de mai sus, „figure d'expression par réflexion" (Fontanier 1977, 123). Sau, într-o altă formulare, care surprinde caracterul flexibil, până la un punct, și translingvistic al contradicției în limitele unui sistem de gândire: „Le *Paradoxisme* semble, au premier abord, appartenir exclusivement à la classe des *figures de style*; mais, pour peu qu'on veuille bien y faire attention, on verra qu'il ne pourrait, sans absurdité, être pris à la lettre, et que, quelque facile que puisse en être l'interprétation pour quiconque a quelque usage de la langue, ce n'est pourtant pas sans un peu de réflexion que l'on peut bien saisir et fixer ce qu'il donne réellement à entendre." (Fontanier 1977, 137).

Observăm că această relație, care se poate manifesta la nivelul întregului text, la nivel sistemic, dar și extra-sistemic, e inclusă în categoria tropilor, alături de hiperbolă, aluzie, metalepsă, litotă. Poate că nu ar fi lipsit de interes să amintim cum, în viziunea aceluiași gramatician francez, efectele tropilor, la nivel discursiv, sunt multiple. E posibil ca unele să pară, astăzi, nejustificate. Prin folosirea unor figuri, Fontanier considera că limbajul se înnobilează. Este vorba, mai cu seamă, despre o anumită etapă din istoria prozei și poeziei, despre acele teritorii lingvistice și de creativitate abandonate azi sau cu adepți puțini, considerați de critică tradiționaliști, vetuști, retrograzi. Fără a intra în descrierea unui fenomen de amploare, care acaparează nu doar textele scrise, vom conchide prin a spune că, actualmente, cu totul altele sunt resorturile actului poetic, ale literaturii, în general. Un alt efect, al doilea, la nivel discursiv, ar fi tendința spre concizie. Sunt figuri ale limbajului care se impun prin dinamism, printr-o energie la nivel semantic, care irigă și, prin acest gest, omogenizează întreg textul. Un al treilea efect identificat de stilisticianul francez ar include ceea ce noi numim acurateță stilistică: „3. *Les tropes donnent au langage plus de clarté et plus de force*." (Fontanier 1977, 171).

Jean Cohen decela, în *Structura limbajului poetic*, două tipuri de paradoxism: metonimic și metaforic (Todorov *et al*. 1979, 122). În aceeași ordine de idei, matematicianul Solomon Marcus vorbea despre capacitatea acestei figuri de a atinge toate straturile limbii și de a le transgresa prin raportare la legile comunicării și la factorii care o presupun: „Nivelurile pe care le avem în vedere pot fi de natură sintactică, semantică sau pragmatică." (Marcus 2011, 450).

Pentru a trece de la generic la caz particular, remarcăm că există, în discursul cioranian investigat, o propensiune pentru atracția dintre cuvinte care vin din sfere semantice diferite, o incompatibilitate care va genera acea tensiune discursivă fundamentală, în absența căreia limba s-ar uza fără efecte stilistice. Apropierea dintre aceste zone semantice incongruente conduce la relativizarea omogenității semantice a părților componente și la obținerea unor sintagme ori predicații inedite, care au alura unui oximoron. Ele nu mai au același statut semantic, ca atunci când funcționează

BDD-A31432 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:26 UTC)

independent. Asocierea cu termeni antonimici sau contrastivi, îi obligă la o repliere semantică.

II. Termenii *furie* și *isterie*

Nu cred că există persoană, oricât de temperată ar fi, care să nu fi fost, măcar o dată în viață, într-atât de supărată încât a depășit buna măsură. În comportament, în gesturi sau la nivelul limbajului. Această stare extremă, cauzată de diverse circumstanțe, se numește, cu un cuvânt bine cunoscut, activ, în limba română, *furie*. Lexicul limbii române, pe calea împrumutului (< fr. *fureur*, lat. *furor*, *-is*), l-a așezat, în timp, în sistemul său, și pe *furoare*, folosit, e drept, mult mai puțin. *Dicționarul explicativ al limbii române*, din 2009, ca lucrare lexicografică de uz curent, consemnează următoarele sensuri pentru acest termen: „**1.** (Rar) Mânie, furie, delir furios. **2.** (Rar) Pasiune violentă, patimă arzătoare; încântare. **3.** (Fam.; în expr.) *A face furori* = a provoca admirație, senzație, mai ales pentru aspectul exterior.”.

Dincolo de plasarea acestui cuvânt într-o istorie, dacă ar fi să facem trimitere la literatura universală, primul nume care ne-ar veni în minte ar fi, fără doar și poate, William Faulkner, cu romanul său, *Zgomotul și furia*, care a făcut, de la apariție până în prezent, înconjurul lumii. Apare și la noi, în 2016, la Editura ART, în traducerea poetului Mircea Ivănescu. Apoi, nu e de ignorat faptul că, la fix un an după instalarea lui Donald Trump la Casa Albă, în ianuarie 2018, a apărut, în SUA, la Henry Holt and Company, cu inevitabila referire, subtil înțepătoare, la același roman, al americanului Faulkner, o carte cu titlul *Fire and Fury: Inside the Trump White House*, scrisă de Michael Wolff. Versiunea franceză, *Le Feu et la Fureur. Trump à la Maison Blanche*, a fost publicată la o lună după, în februarie 2018, la Editura Robert Laffont. Având în vedere interesul crescut pentru istoria care se scrie sub ochii noștri, probabil că, în curând, vom putea să o citim și în română.

La un autor de talia lui Emil Cioran, inserarea acestor termeni, *furie* și *isterie*, separat ori în pereche, în discursul filosofic, eseistic sau aforistic, devine dovada clară a stăpânirii potențelor și nuanțelor limbii române: „Numai *furia* devenirii este vitalizantă. Cine se abandonează ei cu pasiune, până la prostie sau până la *isterie*, este imposibil să fie înghiţit de timp. Căci o ardoare exasperată în devenire te scoate – prin forţa pasiunii – în afară de timp. Aş vrea ca România să zbârnâie de freamăt şi din inimă să-şi facă un cuptor. Nu există altă scăpare de subistorie, adică de timpul nostru pierdut.” (Cioran (1) 2012, 454-455).

Observăm, în acest context, cum Cioran plasează, în același perimetru semantic, lexemele *furie* și *isterie*, în regim de sinonimie, adăugându-le, la nivel sintagmatic, de această dată, un al treilea termen, mult mai poetic, *ardoare exasperată*. Atribuie furiei, contrar semantismului generic, putere de vitalizare. Așadar, mută semantica termenului pe o altă dimensiune. Sau, altfel spus, îl polarizează. *Furie* va fi un termen bipolar. Bipolaritatea poate fi reperată și la termenul sinonim, *isterie*.

Dar povestea scrisă sau nescrisă a furiei sau a furorii se află mult mai departe, pe axa temporalității, tocmai în antichitatea greco-latină. Ce erau *Furiile* (< lat. *Furies* sau

BDD-A31432 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:26 UTC)

Dirae)? Li se mai spunea, la greci, și *Erinii* (< fr. *érinnyes*, gr. *Ἐρινύες*). Mitologia le-a înregistrat ca pe zeițele infernului, ale răului absolut, ale răzbunării. Sunt reprezentate cu șerpi veninoși, încolăciți în părul răvășit și în jurul trupului. Și lexicologul Lazăr Șăineanu, în 1929, le înregistrează pe aceste Furii, cu trimitere la mitologie, ca pe cele trei divinități infernale: Alecto, Megera și Tisiphona. „Nom grec des Furies, démons chtoniens, comme les Harpyes (Gorgones), empruntant les formes de chiens et de serpents. Elles sont les instruments de la vengeance divine, à la suite des fautes des hommes, qu'elles poursuivent en semant l'épouvante dans le cœur.” (Chevalier Gheerbrant 1990, 411).

Capacitatea lor de a se transforma în divinități binevoitoare ne apropie mai mult de dualitatea semantică pe care conceptele vechi o întreține. Schimbarea semnului, de la negativ la pozitiv, vizibil și la nivel strict definițional, antrenează și transformarea proximității contextuale, a spațiului lingvistic în care activează. „Elles peuvent se transformer en Euménides, divinités favorables et bienveillantes, quand la raison, symbolisée par Athéna, ramène la conscience morbide apaisée à une appréciation plus mesurée des actes humains.” (Chevalier Gheerbrant 1990, 412).

Isterie, un posibil echivalent semantic al mai sus-pomenitului *furie*, este tot un împrumut latino-romanic. Așezat în lexicul medical, semnifică o tulburare psihică severă, cu accente pe degradarea fizică a pacientului. Cel cuprins de isterie, la fel ca în cazul celui atins de furie, rupe orice legătură cu realitatea. Atitudinea lui este una care presupune o poziționare într-o semantică a negativității. Isteria poate fi privită și ca o formă de nebunie. În cazul unor manifestări de amploare, care vizează taxarea unui regim politic, spre exemplu, se poate vorbi de „isteria maselor”. Cum ar veni, de la furie la isterie, cu toată gama manifestărilor haotice, delirant-frenetice, nu e decât un pas. Etimologic, *isterie* (< fr. *hystérie*, it. *isteria* < lat. *hystera* „matrice”; gr. *ὑστέρα* „matrice”) trimite la organul anatomic numit *uter* (< lat. *uterus*, fr. *uterus*), locul unde fătul trăiește timp de nouă luni, legat ombilical de mamă. De aici și asocierea termenului, de la Hippocrate încoace, secole la rând, cu persoanele de sex feminin.

Legată, în secolul al XVII-lea, strict de uter, de buna sau proasta lui funcționare, isteria desemna, *ad litteram*, o maladie. Isteria era percepută, așadar, ca o afecțiune, o tulburare a organelor genitale materne. De-abia în tratatele de psihiatrie ale secolului al XIX-lea, când feminismul începe să-și facă loc cu timiditate în societate, *isterie* va fi folosit și în cazul bărbaților. Isterică poate fi, în zilele noastre, orice persoană, indiferent de sex. Legătura cu uterul se pierde, limba, prin utilizatorii ei, nu-și mai „amintește” semnificația inițială. Rămân, la o forare etimologică, doar urmele semantice ale trecerii termenului prin istorie. Istoria medicinii, în primul rând. Deși, dacă privim altfel lucrurile, fiecare epocă sau fiecare regim politic își va fi avut furioșii/istericii ei, într-o angajare semantică fără precedent.

II.1. „Isterie duioasă”

Isterie, termen medical, la origine, va fi „aclimatizat” de către Cioran, introdus în stilistica textului filosofic, în spațiul ofertant, din punct de vedere interpretativ, al interferențelor stilistice. Astfel, dacă sondăm cu atenție etimologia celor doi termeni

BDD-A31432 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:26 UTC)

captați în sintagma nominală *isterie duioasă*, vom observa că, în mod conștient sau cu totul întâmplător, Cioran generează o alipire perfectă a celor două semantisme, *isterie* și *duioasă*. Ei ajung să se definească metaforic unul printr-altul. Determinantul *duioasă* (< lat. **doliosus*) vine să întărească semantismul inițial, propriu termenului *isterie*. E o caracteristică a femininului, iar *isterie*, etimologic vorbind, e legat intim de anatomia femeii, mai apoi, de psihicul ei, mult mai sensibil decât al bărbatului, la o primă abordare. Această transparentizare a sintagmei se produce, așa cum am constatat în rândurile de mai sus, doar prin raportare la etimon. Această interpretare, din perspectiva sensurilor primare, conduce la o altă citire a întregului text cioranian.

Duios, *-oasă*, ca determinant al lui *isterie*, apare de șase ori în textele de tinerețe. În alte sintagme nominale, determinatul va fi, în funcție de context, așa cum se poate vedea din următoarele exemple, *căință*, *Diogene*, *aprobare*, *surâs*, *vremelnicie*: „Dacă fiecare am plânge în mâna celuilalt şi legăturile oamenilor ar fi o *căinţă duioasă*! Despre viaţă nu se poate scrie decât cu un toc muiat în lacrimi.” (Cioran (1) 2012, 786); „Diogene, dacă se năştea după Hristos, ar fi fost un sfânt. Admiraţia pentru cinici şi două mii de ani de creştinism, la ce ne poate duce? Un *Diogene duios*...” (Cioran (1) 2012, 796); „Există în unele surâsuri feminine o *aprobare duioasă*, care te îmbolnăveşte.” (Cioran (1) 2012, 819); „O inimă atinsă de delicateţe greu poate supravieţui unui surâs *duios*.” (Cioran (1) 2012, 820); „Pierderea naivităţii naşte o conştiinţă ironică, pe care n-o poţi înăbuşi nici în preajma lui Dumnezeu. Te tăvăleşti într-o *isterie duioasă* şi spui tuturor că vieţuieşti... Şi ei te cred.” (Cioran (1) 2012, 849); „Şi de aceea în clocotul senzual al sângelui se înalţă un protest melodic şi sfâşietor ce nu-l distingem totdeauna, dar prezent în spaţiul unei licăriri, amintindu-ne în treacăt *vremelnicia duioasă* a voluptăţii.” (Cioran (1) 2012, 866).

Duioasă, plasat în proximitatea termenului *isterie*, nu-i slăbește neapărat potența, cum suntem înclinați să afirmăm, în primă instanță, ci, în regim de redundanță, i-o fortifică pe palierul unei acceptări funciare, primordiale, de neînlocuit, pe palierul unei blândeți definitorii. Isteria devine o formă de strigăt fortificat al femininului, al ideii de matern(itate). Cel care se instalează în isterie, preia din însemnele femininului, ale maternului. „Posibilitatea ca două semne distincte să aibă aceeași componență referențială fascinează pe cercetători.” (Marcus 2011, 457). Deși contradictorii, în primă instanță, *isterie* și *duioasă* trimit, oricât ar părea de neverosimil, la același referent: *femeia* și, pe cale de consecință, la durerile facerii. Extensiunile semantice ale celor două lexeme, reperabile în varii contexte, permit, în textul cioranian, apropierea, până la anulare, a caracterului lor actual, contradictoriu. Ar putea fi invocată, aici, în aceeași tonalitate semantică, și legătura pe care o stabilesc, în timp, pe calea etimonului, cuvintele *dor*, *durere*, *duios*.

Cioran însoțește, adesea, și cuvântul *isterie* cu determinanți din alte sfere semantice, îl face mai domestic, mai „moale”, altfel spus, acceptabil. *Mesianică*, *laică*, *metafizică*, *duioasă, sfântă* sunt doar câțiva dintre aceștia, catalizatori ai unor trăiri intense, dar și sursă de perplexitate, de absurditate, de sarcasm: „Tot secolul al XIX-lea rusesc vădeşte o conştiinţă tulburată şi profetică, o adevărată *isterie*

BDD-A31432 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:26 UTC)

mesianică." (Cioran (1) 2012, 412); „Sursa *isteriei sfinte* în mănăstiri nu poate fi decât ascultarea tăcerii, contemplarea spectacolului de linişte al singurătăţii. Dar palpitaţia lăuntrică a timpului, pierderea conştiinţii în ondulaţia valurilor temporale? Sursa *isteriei laice*..." (Cioran (1) 2012, 803); „Două lucruri m-au umplut neîncetat de o *isterie metafizică*: un ceas care stă şi un ceas care umblă." (Cioran (1) 2012, 809); „Pierderea naivităţii naşte o conştiinţă ironică, pe care n-o poţi înăbuşi nici în preajma lui Dumnezeu. Te tăvăleşti într-o *isterie duioasă* şi spui tuturor că vieţuieşti... Şi ei te cred." (Cioran (1) 2012, 849).

II.2. „Furie oarbă" & „furie optimistă"

Cioran îl asociază pe *furie*, într-alt context, cu determinantul *oarbă*, continuând seria născocirii unor sintagme care pot fi analizate nu doar din perspectiva reordonării stilistico-semantice a discursului filosofic: „Să ai curajul fanatic de a înfrunta irezolvabilul şi să violezi într-o *furie oarbă* ireparabilul, să fii atât de absurd încât gândurile tale să danseze într-un desfrâu, să se înalţe ca focuri în depărtate întunecimi." (Cioran (1) 2012, 233-234).

Dacă luăm sintagma nominală *furie oarbă*, care apare în textul cioranian, în *Cartea amăgirilor*, două ar fi semantismele pe care le-ar genera determinantul *oarbă*: „nemărginită, foarte mare, totală", respectiv, la figurat, „lipsită de lumină, întunecată". Prin structurare, inedita expresie cioraniană *furie oarbă* e asemănătoare cu sintagma *noapte oarbă* („fără lună, din care lumina e, aşadar, exclusă"), intrată în frazeologia limbii române, recognoscibilă într-un anumit tip de lexic cotidian, nuanţat, cvasi poetic. Corespondența unor astfel de expresii se menține în orice context ar fi incluse, prin faptul că primul termen (*furie*, *noapte*) activează la nivelul unei, de neignorat, semantici a negativității. Determinantul *oarbă*, la nivelul unor astfel de construcții, ivite în limbă potrivit principiului analogiei, funcționează ca un morfem al superlativului.

Puterea furiei este covârșitoare, motiv de etalare, în chip cu totul neașteptat, a unui sens eminamente poetic, sens care sparge interogativ-retoric platoșa discursului filosofic. E o răsturnare de situație, un paradox cu care Emil Cioran ne-a tot obișnuit: „Cunoşti tu pornirile de *furie* cari topesc stânci, aprind gheţari şi opresc valurile mării într-o nemărmurire crispată? Ura nesfârşită care face din viaţă o cascadă îngheţată..., o Niagară albă şi tăcută, peisaj de groază şi simbol al creaturii." (Cioran (1) 2012, 775). Discursul se delimitează de aforisticele nuanțe, dobândește grad înalt de poeticitate.

Într-alt fragment din textul cioranian investigat, *furie* se asociază cu determinantul *optimistă*, refăcând cercul figurilor bazate pe principiul contradicției. Aici, distanța dintre oximoron și paradox e alta. E drept că nu ne situăm în clasicul exemplu „obscura claritate", în logica sintagmei excerptate din Corneille, dar nici departe nu suntem. „Substanţa noastră este un infinit negativ. De aici pleacă imposibilitatea de a depăşi pendularea între o amărăciune dizolvantă şi o *furie optimistă*." (Cioran (2) 2012, 719). Exemplul acesta se pliază pe o constatare pertinentă a lui Cohen: „Toute qualité (…) est organisée en couple antinomique." (Todorov *et al*. 1979, 105). Și, prin aceasta, antonimia, ca substrat al paradoxului, își instalează rosturile în discurs ori de câte ori limba pare să stagneze în limitele uzului. Structurile

BDD-A31432 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:26 UTC)

de tip antonimic, reperabile în discursul cioranian, devin, astfel, imbold al unei creativități *sui generis*, despre care se vorbește foarte puțin în studiile de specialitate. Se consideră că ea, creativitatea, nu ar fi un concept compatibil cu substanța unei anumite viziuni filosofice, ci ar proba, mai degrabă, o tendință de cultivare a unui stil literar.

II.3. „Furie mesianică"

Mesianic este un termen care apare de 50 de ori în textele de tinerețe ale lui Cioran, cele mai multe ocurențe fiind în *Schimbarea la față a României* și în paginile de publicistică. Termenul se asociază, în sintagme nominale, cu determinați feluriți, de tipul *ardoare*, *conştiință*, *cultură*, *destin*, *elan*, *ethos*, *furie*, *idee*, *isterie*, *popor*, *presimțire*, *viziune* etc. Iată câteva dintre acestea: „Două popoare *mesianice* nu pot trăi în pace. (…) Credinţa lui Dostoievski că poporul rus va salva lumea este singura expresie valabilă a unui crez *mesianic*." (Cioran (1) 2012, 406); „Dacă un singur moment, în evoluţia lor, evreii erau lipsiţi de furia *mesianică*, dispăreau pe loc." (Cioran (1) 2012, 416); „Nu este deloc comod să te fi născut într-o ţară de a doua mână. Luciditatea devine tragedie. Şi, dacă nu te sugrumă o furie *mesianică*, sufletul se îneacă într-o mare de nemângâiere." (Cioran (1) 2012, 423); „Demiurgia culturilor se nimbează *mesianic*; dar gigantismul exterior al englezilor este lipsit de nimb." (Cioran (1) 2012, 425); „Culturile *mesianice* sunt flori rare ale devenirii." (Cioran (1) 2012, 490); „În numele ţărănimii se mai poate lupta numai pentru dreptate, dar este imposibil a construi o viziune *mesianică* pe realităţile ei sufleteşti." (Cioran (1) 2012, 506); „Orice idee *mesianică* exprimă, direct sau camuflat, o pornire spre hegemonie, aşa încât nu există mesianism fără implicaţii politice. Elanurile *mesianice* sunt expresii eterate sub cari se ascund realităţi ce sfâşie naţiunile." (Cioran (1) 2012, 600-601); „Este destinul oricărei idei *mesianice* în această ţară, de a se compromite rapid şi iremediabil, de a-şi pierde în scurt timp puterea de seducţie şi capacitatea de a unifica tendinţele divergente." (Cioran (2) 2012, 333); „Am conştiinţa *mesianică* a necesităţii de a răsturna toate valorile, categoriile şi formele cu care ne-a ameţit o cultură, devenită astăzi fadă, exterioară şi neinteresantă." (Cioran (2) 2012, 378); „Amestecul, în psihologia omului contemporan, al unei ardori pasionate cu o încordare disperată şi un ethos *mesianic* îmi trezeşte o nemărginită admiraţie." (Cioran (2) 2012, 508); „Aici rezidă sensul mai adânc al misiunii tinerimii. Ardoarea ei *mesianică* trebuie să fie expresia căutării unui destin." (Cioran (2) 2012, 551); „Destinele *mesianice* creează incompatibilităţi istorice." (Cioran (2) 2012, 636); „Un dictator are un suflet de călău *mesianic*, pătat de sânge şi de cer." (Cioran (2) 2012, 664); „Orice presimţire *mesianică* este o irupţie a infinitului în devenire, un paroxism care dilată un individ sau o epocă. Noi trăim cu faţa spre Dumnezeu, iar nu spre oameni. De aceea, participăm la absolut, atât prin iluzii, cât şi prin vulgarităţi." (Cioran (2) 2012, 689).

Extrăgând exemplul care se pliază pe tematica investigată de noi, constatăm că asocierea lexemului *furie* ori *isterie* cu determinantul *mesianică* e de cu totul altă natură decât asocierile pe care le-am analizat în rândurile de mai sus: „Şi, dacă nu te sugrumă o *furie mesianică*, sufletul se îneacă într-o mare de nemângâiere." (Cioran (1) 2012,

BDD-A31432 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:26 UTC)

423). Putem observa cum sintagma *furie* sau *isterie mesianică* devine, în discursul cioranian, corespondentul sintagmei *isterie duioasă*. Determinantul *mesianic*, *-ă*, cu semantism recuperabil din recuzita termenilor religioși, îmblânzește, dar nu anulează, conținutul nominalului *furie*, în sintagma *furie mesianică*. Pentru a evidenția, în acest caz, paradoxul, va trebui să citim întreg contextul. Doar astfel, prin plasarea sintagmei *furie mesianică* în proximitatea unor termeni, precum *sugruma*, *suflet*, *nemângâiere*, se instituie centrul gravitațional în discursul cioranian, paradoxul, altfel spus, la nivel semantic.

III. Concluzii

Limbajul filosofico-aforistic, vehicul al unor zone de semantism multiplu, în regim, adesea, repetitiv, impune asocieri paradoxale la Emil Cioran. Efect al unor ironii subtile, al scepticismului funciar sau doar fațete ale unei stilistici a bipolarității semantice, care nu-și epuizează sensurile, aceste predicații sunt un afront adus cutumelor de frazare, așa-ziselor stereotipii ale exprimării. Acordul stabilit între elementele structurii pe care o numim paradox semantic poate deriva din originea lor, așa cum este cazul sintagmei cioraniene *isterie duioasă*, pe care am încercat să o analizăm, în această lucrare, ghidându-ne după accepțiunea conferită de Solomon Marcus paradoxului: „paradoxurile apar ca rezultat al faptului că două niveluri distincte ale cunoașterii, ale limbajului, ale realității, ale comportamentului etc. sunt văzute ca unul singur, se suprapun sau pur și simplu se confundă” (Marcus 1984, 167).

Referințe bibliografice

Cioran, Emil. 2012. *Opere*. 1. Ediție îngrijită de Marin Diaconu. Introducere de Eugen Simion. București: Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă.

Cioran, Emil, 2012. *Opere*. 2. *Publicistică, manuscrise, corespondență*. Ediție îngrijită de Marin Diaconu. Introducere de Eugen Simion. București: Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă.

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain. 1990. *Dictionnaire des symboles. Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres*. Édition revue et augmentée. Paris : Éditions Robert Laffont et Éditions Jupiter.

Ducrot, Oswald, Todorov, Tzvetan. 1972. *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. Paris : Éditions du Seuil.

Fontanier, Pierre. 1977. *Les figures du discours*. Introduction par Gérard Genette. Paris : Flammarion.

Gheltofan, Daniela. 2014. *Antonimia. O abordare sistemică și extrasistemică.* Craiova: Editura Universitaria.

Marcu, Florin, Maneca, Constant. 1978. *Dicționar de neologisme*. Ediția a 3-a. București: Editura Academiei.

Marcu, Florin. 2008. *Marele dicționar de neologisme*. Ediția a X-a, revăzută, augmentată și actualizată. București: Editura Saeculum Vizual.

Todorov, T., Empson, W., Cohen, J., Hartman, G., Rigolot, F. 1979. *Sémantique de la poésie*. Paris : Éditions du Seuil.

Marcus, Solomon. 1984. *Paradoxul*. București: Editura Albatros.

Marcus, Solomon. 2011. *Paradigme universale*. Ediție integrală. Pitești: Editura Paralela 45.

BDD-A31432 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:26 UTC)